

INTEGRATION I REGION

Immigranter och utveckling i Jämtland och Härjedalen

Nina Edström
Mångkulturellt centrum

INNEHÅLL

1. Inledning	1
<i>Bakgrund</i>	1
<i>Metod</i>	2
<i>Integrationens politik och praktik</i>	3
2. Att komma till Jämtland och Härjedalen	5
<i>Flykting- och asylsökandemottagning</i>	5
<i>Anknytning och arbete</i>	8
<i>Upplevelser av mottagande i Jämtland</i>	8
3. Utbildning	10
<i>Sfi</i>	10
<i>Att ha en utbildning med sig</i>	11
<i>Utbildningsplaner</i>	12
4. Arbetsmarknaden och näringslivet	13
<i>Arbetsmarknadens behov – arbetsmarknadens reserv</i>	13
<i>Erfarenheter från arbetslivet</i>	14
<i>Arbetsgivare med svensk bakgrund</i>	16
5. Livet är inte bara arbete och språk	17
<i>Barnens situation</i>	18
<i>Liv utanför arbete och utbildning</i>	18
6. Sammanfattning	19
Litteratur	22

Inledning

Föreliggande rapport är framtagen av Mångkulturellt centrum i Botkyrka på uppdrag av Länsstyrelsen i Jämtland och Härjedalens integrationsgrupp. Syftet är att "studera de olika aspekterna och bilden av integration och integrationsarbete i Jämtlands län" (Integration i Jämtlands län. Förstudieprojekt 2002-2003). Den skall tillsammans med framtagna enkätundersökningar och statistik från SCB ligga till grund för en handlingsplan för "hur situationen i länet i stort kan förbättras och engagemanget för dessa frågor ökas" (ibid). Arbetet med intervjuundersökningen har bedrivits under perioden oktober 2002 tom februari 2003.

I fokus för studien står erfarenheter, föreställningar och visioner hos olika "populationer" i länet. Företagare, privatpersoner, tjänstemän och politiker har intervjuats och det är deras röster som ligger till grund för rapporten. Jag vill här också passa på att tacka alla informanter som gett sin tid och sina tankar till mitt och projektledaren Elisabeth Roos arbete med förstudien. Tack också till de som hjälpt oss att komma i kontakt med informanterna. Tack!

Bakgrund

Hösten 1997 uppdrog regeringen åt landshövdingarna i samtliga län att lämna förslag till hur de integrationspolitiska målen skulle kunna föras in i regional verksamhet. Landshövdingarna skulle också föreslå hur länsstyrelserna skulle kunna förankra integrationspolitiska mål och synsätt i länen (Regeringsbeslut 13, 1997-10-09 In 97/2471/IE). Detta skedde med anledning av att en ny integrationspolitik sjuösatts i och med regeringspropositionen "Sverige, framtiden och mångfalden". Regeringspropositionen angavs vara en kursändring vad gällde migrationsrelaterade frågor. Ambitionen med denna förändring uttrycktes i propositionens undertitel - "från invandrapolitik till integrationspolitik" (Proposition 1997/98:16).

Integrationsverket fick i sitt regleringsbrev för 1999 uppdraget att initiera projekt och samverka med bland andra länsstyrelserna. Syftet var att utveckla det integrationspolitiska arbetet på regional nivå. Uppdraget redovisades i rapporten "Regionerna, framtiden och mångfalden" (Integrationsverket 2000). Vid denna tidpunkt hade endast 11 av 21 länsstyrelser inlett regional samverkan för att stödja arbetet med att uppfylla de integrationspolitiska målen.

Integrationsverket bad länsstyrelserna året därpå att komma in med rapporter om hur arbetet fortlöpt med de integrationspolitiska insatserna och att bedöma insatsernas effekter. Rapporterna redovisades i "Sammanställning av länsstyrelsernas integrationspolitiska insatser år 2000" (Integrationsverket 2001). Jämtlands län rapporterar bl. a. att man under 1999 inledde en undersökning för att "ge en bild av invandrares integration i länet". Undersökningen sammanfattas med:

Den bild som framkommer är att integrationen i länet lyckats ganska väl...men att mycket ändå återstår. Budskapet är att vi och vårt län är viktiga för våra invandrare men att vi också måste ta till oss att invandrare är och bör bli en viktig resurs för vårt läns utveckling och fortlevnad (Integrationsverket 2001).

Enligt rapporten skulle Länsstyrelsen i Jämtland och Härjedalen under år 2000 ombesörja att alla anställda inom Länsstyrelsen fick information om innebörden av Lagen om etnisk diskriminering och den vid tillfället nyss framtagna handlingsplanen mot etnisk

diskriminering bland de anställda. Länsstyrelsen avsåg också att betona och väga in fördelarna med mångfald i rekryteringssammanhang.

I de ovan nämnda rapporterna från Integrationsverket poängteras att de aktiviteter som genomförts i regionerna kunde kopplas till särskilda uppdrag som givits till respektive myndighet. De länsstyrelser som fått tydliga uppdrag och resurser därtill hade haft mer aktiviteter än de som saknat sådana. Tydligare uppdrag efterlyses i rapporten och flera länsstyrelser betonar att de saknar resurser.

Integrationsverket menar att ett dilemma uppstått med anledning av regeringens ambition att beakta integrationsaspekten som något som hör hemma inom alla politikområden. Aktörerna i länen menar ofta att de behöver mer kunskap om vad som behöver göras, och vilken roll länsstyrelserna kan spela. Samtidigt innebär en ny "mainstreaming-modell" att inga särskilda politikområden är vikta för integrationsfrågan, utan integrationspolitiken skall ha genomslag i politikens "huvudfåra". Jag tolkar det som att länens behovet av specifik "integrationskompetens" och extra resurser skapar problem för "mainstreaming-modellen". Samtidigt kan denna modell hos aktörerna kan framstå som omöjlig att leva upp till, om man inte först får stöd för att hitta formerna.

I skrivelsen "Integrationspolitik för 2000-talet" (Skr 2001/02:129) stödjer regeringen Integrationsverkets uppfattning, att det är angeläget att länsstyrelsernas ansvar för den statliga sektorssamordningen av tillväxtprogrammen också omfattar integrationsperspektivet.

Länsstyrelsen i Jämtland och Härjedalen, liksom flera andra länsstyrelser, har valt att först skapa sig en bild av hur integrationen fungerat i länet, innan man antar någon handlingsplan. Det är ännu i skrivande stund oklart vilken roll integrationsaspekten kommer att spela i Tillväxtprogrammet, även om ordförande för Socialdemokraterna i Östersunds kommun i sitt yttrande över förslag till Tillväxtprogram (31/1 2003) menar att "förmågan till integration är en tillväxtfaktor".

Metod

Som nämndes ovan har studien genomförts med hjälp av intervjuer. De flesta har skett på tu man hand med intervjupersonen i dennes hem, på arbetsplatsen eller på något café. Flera av intervjuerna, som var strukturerade efter teman som arbetsliv, utbildning och delaktighet, övergick i längre samtal när bandspelaren slagits av. Dessa samtal har sammanfattats i anteckningar efteråt. Några intervjuer har skett per telefon, under vilka minnesanteckningar förts. En del material är insamlat vid möten, och annat består av dokument producerade av nyckelaktörer inom området. Urvalet av informanter med utländsk bakgrund har skett med hjälp av kontakter med personal vid SFI, tjänstemän vid kommuner och det nätverk jag fått genom mitt utvärderingsarbete för Strömsund – Nybyggarland i Strömsunds kommun. Urvalskriterierna för kategorin "personer med utländsk bakgrund boende i Jämtland och Härjedalen" har varit att lika många kvinnor som män skall intervjuas, liksom att studien måste fokusera både personer som varit en längre tid i landet liksom relativt nyanlända. På grund av den korta tid som jag haft till förfogande har ytterligare kontroll över urvalet varit svår att utöva. I ovan nämnda kategori finns personer med ursprung i Bosnien, Kuba, Eritrea, Ryssland, Ungern, Filippinerna, Argentina, Libanon, Turkiet, Irak, Iran och Indonesien. Sammanlagt har tjugo personer med utländsk bakgrund intervjuats i tre olika kommuner.

Telefonintervjuer har genomförts med kommuntjänstemän i Bräcke, Krokoms, Ragunda, Östersund, Härjedalen. Material från Strömsunds kommun har insamlats i samband med

övrigt utvärderingsarbete som jag genomför. Längre intervjuer med sju personer inom näringslivet samt ett kommunalråd har också genomförts. Personer som arbetar för Migrationsverket, Röda korset, Rädda barnen, ABF och Svenska kyrka har deltagit vid ett möte. En representant för Röda korset har också intervjuats per telefon. Flera aktörer har sökts men ej nåtts eller avstått från att delta, något som självklart inverkar på helheten i den bild som jag sökt teckna. Samtliga informanter som deltagit i studien som privatpersoner har garanterats anonymitet.

I urvalet har det uppstått ett par större grupper från samma ursprungsland, då jag fått förlita mig på de nätverk några få enskilda personer förfogar över. En större spridning med avseende på ”avsändarland” hade kunnat ge en mer varierad bild. Å andra sidan medger det andra nyanseringar som att personer med gemensamt ursprungsland kan ha vitt skilda erfarenheter och synpunkter. Övriga ”nyckelpersoner” som intervjuats utifrån sina positioner i arbets- och föreningslivet har kontaktats efter hand som studien fortskridit.

Integrationens politik och praktik

Sociologen Hassan Hosseini-Kaladjahi identifierar *ofullkomligheter* i svenskt integrationsarbete, i sin utvärdering av Botkyrka kommuns storstadssatsning ”Stora fiskar äter fortfarande små fiskar” (2002). Hans slutsatser gäller bl. a de storskaliga projekt som initieras av regeringen för att motverka segregationen i storstadsregionerna. Analysen är dock lika giltig för en glesbygdsregion som Jämtland och Härjedalen, som för Malmö och Stockholm.

Jag skall i det följande diskutera tre av de ”ofullkomligheter” som Hosseini-Kaladjahi identifierar: *instabilitet*, *underskattning av en komplex fråga* och *syn istället för intellekt*. Med *instabilitet* menas att regeringen under en period på bara fyra, fem år provat flera olika arbetssätt för integrationsarbete, där den senaste omsvängningen inneburit en inriktning på tillväxt och utbildning. I denna inriktning kan skönjas ambitionerna hos regeringen att få regionerna att integrera integrationen i tillväxtprogrammen. Kommunpolitikens formuleringar om tillväxt kan vara sprungna ur insikter som vuxit fram genom kommunens eget arbete med att vända en negativ befolkningsutveckling. Formuleringarna kan också ha hämtat näring från regeringens försök att styra myndigheter och kommuner i denna tillväxtorienterade riktning. Han hävdar att man utgår från en *bild* av segregationen, men utan att ha klart för sig hur man skall angripa den:

Sagt med mera exakta ord så har man, genom tillgänglig statistik och utifrån lokala erfarenheter, blivit övertygad om att den etniska segregationen i Sverige ökat under de senaste åren, men man har inte kunnat hitta en kausal modell som definierar problemet, identifierar och viktat de bakomliggande faktorerna, preciserar målområden och fastslår en handlingsstrategi (Hosseini-Kaladjahi 2002:16).

”Trial and error” duger inte som modell för förändringsarbete i det oändliga, menar Hosseini-Kaladjahi, särskilt som vi är dåliga på att ta tillvara erfarenheter från tidigare utvärderingsarbeten och forskningsresultat. Han pekar ut den hetsiga konkurrensen om medel till kommunerna från högre instanser, som en av anledningarna till att få aktörer har möjlighet att sätta sig ner och verkligen tänka efter, söka kunskap och planera väl för samhälleligt förändringsarbete. Jag skulle vilja hävda att detta i allra högsta grad är en viktig insikt även för en region som Jämtland och Härjedalen. Det förstudieprojekt som denna rapport är en del av, har ingen möjlighet att fylla det behov av genomgripande analys av det komplexa samhälle där integrationen inte fungerar helt tillfredsställande. Enligt Hosseini-Kaladjahi krävs ett inte bara nationellt utan också internationellt utbyte av erfarenheter och forskning. Den omnämnda efterfrågan på resurser för aktiviteter inom integrationsområdet i regionen, tyder på en efterfrågan på kunskap om problemkomplexet som man inte klarar av att

införskaffa med egna medel. Jag vill också lägga till att integrationsarbete är lågt prioriterat i flera län och kommuner som har liten påverkan av internationell migration i sin befolkningsstruktur. Samtidigt har en region som Jämtland och Härjedalen lång erfarenhet av minoritetsfrågor och etniska relationer genom sin samiska befolkning, vilket möjligen underskattas som kunskap att ta till vara.

Underskattning av en komplex fråga är en annan "ofullkomlighet" som är relevant för den här studien. Hosseini-Kaladjahi är kritisk till regeringens bristande engagemang i integrationsfrågan. Han menar att ansvaret för integrationen lämpas över till kommunerna tillsammans med en summa pengar. Penningpåsen används till att skapa projekt, som ligger utanför den reguljära kommunala verksamheten, integrationsarbete blir temporärt och behovet av det en avvikelse från det normala. Många länsstyrelser ser sin roll i integrationsarbetet som samordnare av samverkan kring "integrationsinsatser" i regionen. Risken för att hamna i samordning av projektkarusellen i stället för verklig organisatorisk och perspektivmässig förändring kan därför vara viktig att beakta.

Den tredje, och kanske för våra syften viktigaste "ofullkomligheten" är *syn i stället för intellekt*. Den berör den tidigare nämnda bristen på analys inför integrationsarbetet. Här kritiseras det symptomorienterade ingripandet mot segregationen (exempelvis boendesegregationen) som prioriteras istället för att angripa de genererande, osynliga, faktorerna. Också i regioner som inte härbärgerar storstäder blir sådana argument relevanta. Den globala ekonomiska utvecklingen sätter gränser för i hur stor utsträckning en region som Jämtland och Härjedalen kan räkna med tillväxt medelst integration. Hosseini-Kaladjahi efterlyser en analytisk modell som är ägnad att angripa osynliga faktorer parallellt med synliga, och som preciserar vilka problem som kräver en kommunal, en nationell, respektive en internationell lösning.

De brister han ser hänger samman med en förenklingsprocess. Forskningen som utgör underlag för propositioner, blir ofta förenklad på vägen till riktlinjer för myndigheters uppdrag. Praktiken som uppdragen föranleder blir svår att koppla till de ursprungliga forskningsresultaten. Migrationsrörelser inom landet hänger samman med migrationsrörelser på det internationella planet. Det är inte heller bara människor som migrerar utan också företag och deras investeringar. Castells (1998) uppmärksammar t.ex. företagsexpansion utanför EU-länderna som en avgörande orsak till den växande arbetslösheten inom EU.

Bland de villkor som glesbygdsregionerna har att agera under, kan integration som utvecklingsfaktor ses som en ljusglimt och ett nytt hopp. Däremot uppfattas integration knappast som en lösning på de problem som strukturomvandlingen på den internationella arenan skapat. Storstadsmedel har satsats i områden där segregationens negativa resultat blir synliga, i förhoppning om att man skall kunna lösa problemen med exempelvis hög arbetslöshet i det avgränsade geografiska området. NUTEK (2001) har undersökt hur tillväxten skall kunna förenas med integrationen. I analysen av storstadssatsningen framgår att det finns ett för snävt geografiskt tänkande i de lokala utvecklingsavtalen. På samma vis läggs ett tillväxtperspektiv på integrationen i Jämtland och Härjedalen, som både befolkningsmässigt och ekonomiskt har svårt att hävda sig mot storstadsregionerna. Det blir därmed upp till regionerna att fundera på vilket sätt integration kan öka tillväxten.

Integration är som synes en fråga som omges av ett retorikkomplex som kan tyckas ogenomträngligt. De flesta har uppfattningen att det rör sig om människor med utländsk bakgrund och deras relationer i samhället. Inte sällan kopplas diskussioner om integration till

språk och arbete. Ofta uppfattas det som något som rör just invandrare och att det är de som skall integreras i meningen anpassa sig, lära sig språket och ges möjlighet att arbeta. Integration som utvecklingsfaktor både i stad och i glesbygd har blivit ett allt vanligare inslag i formuleringar av integrationspolitik på senare år. Parallellt med denna utveckling har begreppet ”mångfald” tagit plats i vårt vardagsspråk. ”Mångfald” kan i många fall ses som bron över den djupa klyfta som finns mellan ”invandrare” i meningen bärare av problem, arbetslöshet, kulturbundenhet, traditionalism, kvinnoförtryck, kriminalitet och utanförskap, och utveckling/tillväxt. Med mångfaldsbegreppet kom ”invandraren” att bli en resurs, företrädevis i organisationer. Synen på människor som fötts utanför landets gränser och deras barn har enligt dessa formuleringar förbytt från problemsyn till resurssyn. I vilken mån praktiseras resurssynen av samhällets institutioner? Och hur tar detta plats i människors egna erfarenheter?

2. Att komma till Jämtland och Härjedalen

De vanligaste grunderna för bosättning i Sverige är asyl och familjeanknytning. De flesta flyktingar som intervjuats har blivit placerade i Jämtland som asylsökande och när sedan uppehållstillstånd erhållits har de stannat kvar. Några har av olika anledningar flyttat in från andra delar av landet. Nedan redovisas först omständigheter kring flyktinginvandringen och därefter inflyttning med anledning av familjeanknytning. Sist berörs andra orsaker till varför man bosatt sig i länet.

Flykting- och asylsökandemottagning

I samtalen med personer som i kommunerna ansvarar för integrationsfrågor, framkom att den största delen av arbetsuppgifterna handlar om flyktingmottagande. Ragundas och Härjedalens kommuner hade inte längre något flyktingmottagande och bedrev därför inget aktivt mottagande- eller integrationsarbete. Bräcke hade beslutat att ta emot 30 flyktingar, men vid tiden för studien var inte organisationen för flyktingmottagningen klar. Det faktum att man tagit emot ca 400 asylsökande hade enligt uppgift inte föranlett någon organisatorisk förändring i kommunen. Önskemål om ett par tjänster inom kommunens organisation för att arbeta med de asylsökande uttrycktes. Budgeten tillät enligt uppgift ingen sådan personalökning, då man redan idag stod inför nedskärningar inom skolan. En tjänsteman i en kommun som saknade flyktingmottagning, berättade att man hade viss inflyttning av personer med utländsk bakgrund. Han ansåg att dessa också hade rätt till introduktion, något som han såg som sitt ansvar att ge. ”Har vi nu tagit emot dem måste vi ju ta hand om dem” var mottot, och arbetet skedde utöver ordinarie arbetsuppgifter. Han bedömde det som svårt att upprätthålla detta extra arbete i den framtida ”slimmade” organisation som var under utarbetning. Arbetet kunde handla om att ge information om samhällets institutioner, eller bara se till att människor kände sig sedda. I kommuner med flyktingmottagning låg frågan om integration under flyktingsamordnarna, vilka i sin tur organiserats under socialförvaltningen.

I Krokoms och Östersunds kommuner fanns enheter för flyktingmottagning och introduktion (”invandrarenheten” respektive ”enheten för flyktingmottagning och invandrarservice”) vilka var organiserade under socialförvaltningen. Strömsunds kommun hade som enda kommun i urvalet en lösning där integrationsfrågan organiserats under kommunens förvaltningsstab, inom dess utvecklingsenhet. Man har upprättat ett mottagningskontor – Nybyggarkontoret – vilket ger service till varje person som vill flytta till kommunen, men som också explicit riktar

sig till personer med utländsk bakgrund¹. Man har också under 2002 beslutat att erbjuda 30 flyktingar plats i kommunen, också detta organiserat under utvecklingsenheten. Under tiden för studien hade inga flyktingar ännu tackat ja till erbjudandet.

Sammanfattningsvis kan sägas att Östersunds och Strömsunds kommuner reflekterat över den organisatoriska placeringen av flyktingmottagningen och integrationsfrågor. I det senare fallet har man lämnat den modell som gör dessa frågor till en uppgift för socialförvaltningen. En tydligare koppling mellan kommunens utveckling och flyktingmottagning/integrationsfrågor har varit målsättningen för den nya modellen. Ansvariga i Östersund verkade också se en sådan lösning som önskvärd för framtiden.

Enligt informationssekreteraren i Bräcke fanns ca tio familjer kvar från tidigare flyktingmottagning, vilka ansågs ha "flutit in bra" i samhället. Exempel som gavs på detta var att de hade arbete, hus och familj i kommunen. Den asylsökandemottagning som idag är aktuell omfattar ca 400 asylsökande fördelade på kommundelarna Bräcke och Gällö. Enligt kommunkansliets sekreterare har kommunen inte förbundit sig att bedriva några integrativa åtgärder, utan åtagandet begränsar sig till avtal om utbildning (SFI och asylskolan) och upplåtelse av bostäder. Boendet är integrerat i ordinarie bostadsbestånd, och Migrationsverket har ca 8 personer anställda på plats för att arbeta med mottagningen. De asylsökande kom i början av sommaren 2002, efter en förfrågan från Migrationsverket. Kommunledningen fattade beslutet att bejaka förfrågan, något som enligt informationssekreteraren inte föregicks av diskussioner med aktörer bland kommuninvånarna.

Kommuninvånarna har enligt informationssekreteraren riktat stark kritik mot Migrationsverkets sätt att sköta mottagningen. Kommunchefen menar att det gått alldeles för kort tid mellan beslut om mottagning fram till den tidpunkt då de asylsökande började anlända. Ansvarsfrågan var inte löst vad gällde de asylsökandes fritid, vilken blev omfattande då de anlände i början av sommaren. Man menar att det uppstått "rörighet" då de asylsökande inte haft någon sysselsättning. Informationssekreteraren uppgav också att Migrationsverket utlovat lokaler och personal, vilka inte fanns att tillgå förrän sent under hösten.

Kommunchefen hävdade att kommuninvånarnas engagemang för de asylsökande var starkt. Vid ett möte i Gällö i januari 2003 träffade vi representanter från Rädda barnen, Röda korset, Svenska kyrkan och ABF i Migrationsverkets lokaler i Gällö. Närvarande var också två personer som var anställda av Migrationsverket. Mötet var avsett att besluta om vilka insatser som dessa organisationer skulle bidra med för att förbättra de asylsökandes situation. Många visioner och några konkreta förslag diskuterades. Intrycket var att organisationerna hade en lång historia av välgörenhetsarbete, präglad av kreativitet och omsorg. Idéerna till lämpliga verksamheter ställdes dock ofta emot den sekretess som varje asylsökandes fall omges med. Denna omfattade också de asylsökandes rätt till att vistas i Migrationsverkets lokaler utan att "obehöriga" finns närvarande. En paradoxal situation kunde urskiljas. Migrationsverkets personal hade inte möjlighet att bedriva annan verksamhet än den rent praktiska mottagningen och handläggningen av ärendena. De frivilliga såg därför som sin uppgift att finna vägar till bättre förhållanden på det sociala planet. Men hänsynen till de sökandes integritet gjorde svårt att finna några bra och snabba lösningar på de problem man uppfattade att de asylsökande hade.

¹ För mer ingående beskrivning av Strömsunds satsning "Nybyggarland" se Edström 2001 "Strömsund Nybyggarland. En förstudie" Botkyrka: Mångkulturellt centrum. Hela satsningen är under utvärdering.

Av en intervju med en representant från Röda korset framgår att rollen man intagit i integrationsfrågan innebär inventering av behov och samordning av lokala resurser. Man satsar sina resurser där de efter inventering verkar behövas bäst. Asylsökandemottagningen i Gällö hade identifierats som en verksamhet som behövde stöd, och beskrevs i intervjun som ett typiskt exempel på hur man arbetar. Att man sedan vid det ovan beskrivna tillfället inte kom så långt som till handling var en besvikelse enligt informanten. Han uppgav att det finns en viss skillnad i syn på "bistånd" beroende på om man är anställd inom organisationen eller om man är frivillig. Bland de anställda förs diskussionen om den "rätta synen" på människor, något som de frivilliga inte får del av. Sammanfattningsvis menade han att folk är givmilda, men frågan är hur man ger på rätt sätt.

Kommunchefen i Bräcke uppgav att problemen med asylsökandemottagningen i kommunen uppstått på grund av att det var så många som kom till en så liten ort. Han menade att detta skulle ha varit problematiskt också om det varit 400 "svenskar" som kommit till orten. Han föreslog, med ambitionen att vara konstruktiv, att den tid som de asylsökande tillbringade i sluss kunde användas till grundläggande information om allemansrätt, hur man uppför sig i butiker och liknande. "Som det nu är verkar det som om /migrationsverket/ börjar från noll på varje ny plats". Trots bristen på insatser från Migrationsverkets sida, menade kommunchefen att man gått in i detta avtal med öppna ögon.

Asylsökandemottagningen har långt kvar för att kunna bli en fungerande modell för att öka befolkningen i Jämtland och Härjedalen. Det är främst en resursfråga, då man inte har möjlighet att arbeta med dem som eventuellt får uppehållstillstånd. Då verksamheten främst sorterar under Migrationsverket, en myndighet som inte arbetar med integrationsfrågor, finns ingen aktör på plats för att styra arbetet i riktning mot kvarstannande, utbildning och fäste på arbetsmarknaden. ABF-representanten, vid mötet i Gällö, menade att just "marknadsföring" av platsen genom upplevelser som fiske, skotertur och skidåkning kunde vara ett sätt för Bräcke att få de asylsökande att stanna i händelse av att de får uppehållstillstånd.

Man anar också en inställning till asylsökande som personer som är mottagare av hjälpinsatser, skydd och välgörenhet. Från kommuninvånarnas och ansvarigas sida finns önskemål om de asylsökandes snabba anpassning till situationen. Det är dock kanske inte rimligt att asylsökande kan vara mottagare av generell information om hur specifikt "svenska" institutioner fungerar i den tidiga asylsökandesituationen. Risken med en ensidig syn på asylsökande som utvecklingsresurs för länet/kommunen kan vara att man, får särskilda förväntningar på dessa individer.

Uppmärksamheten på integration i samband med flyktingmottagning kopplas oftast till det introduktionsarbete som flyktingsamordnarna ansvarar för. Detta arbete innefattar upprättande av introduktionsplan, vilken sedan beaktas i samarbetet med SFI och Arbetsförmedlingen. "Gammal" flyktingmottagning har genererat marginell inflyttning/kvarstanning. Kompetens (i meningen personal med erfarenheter) från "gammal" flyktingmottagning finns i några fall kvar i kommunerna. Ett visst samarbete mellan ett par flyktingsamordnare i olika kommuner tycks finnas. Detta samarbete kan bestå av att ge varandra råd i svåra frågor.

Att ta emot flyktingar framstår som en mer realistisk lösning för kommunerna än asylsökandemottagningen, om man har som målsättning att vända en negativ befolkningsutveckling. Flyktingmottagningen sker i mindre skala och följs av resurser för att introducera flyktingarna till kommunen. Å andra sidan kan ju asylsökandemottagning vara ett sätt att överhuvudtaget få visa upp sin kommun för de eftertraktade presumtiva inflyttarna.

Återstår gör då frågan om det etiskt försvarbara i att överhuvudtaget se flyktingfrågan ur ett sådant nyttoperspektiv.

Anknytning och arbete

En inte obetydlig del av de personer som bor i Jämtland och Härjedalen som har utländsk bakgrund har fått sina uppehållstillstånd genom familjeanknytning. Den anknytningsinvandring som fått mycket uppmärksamhet från offentligt håll är den där kvinnor från länder i Sydostasien och Östeuropa gift sig med jämtländska män. Det finns i Jämtland en stor oro bland många tjänstemän (och kanske andra, men nu skriver jag utifrån den empiri som jag själv samlat in i olika sammanhang i länet) för att de kvinnor som kommit till landet som så kallade "kärleksinvandrare", skulle leva mycket isolerade och manligt dominerade liv ute på landsbygden. Nätverk för kvinnor med utländsk bakgrund har initierats på kommunal nivå (i Strömsund) och senare också på regional nivå. De är tänkta att fungera integrerande på det sociala planet, samtidigt som de ska vara kompetenshöjande och entreprenörsskapande. Målgruppen utgörs inte bara av de kvinnor som invandrat för att leva med svenska män, men omsorgen om dessa har uttryckts i sammanhanget².

När det gäller män som invandrat till Jämtland genom familjeanknytning har ingen särskild insats gjorts. En tjänsteman i en kommun berättade att man saknade formell introduktion för personer som invandrar som partners till jämtar eller på annat vis under mindre "organiserade" former. De intervjuade uppgav att deras partner ombesörjt de flesta nödvändiga kontakter med samhällets olika institutioner.

Bland dem som flyttat in till länet genom familjeanknytning ingår två män som träffat jämtländska kvinnor, två kvinnor som träffat jämtländska män, och ett par där den enas mor gift sig med en jämtländsk man. Bland intervjupersonerna finns också kvinnor som kommit som flyktingar och sedan gift sig med jämtar.

I urvalet finns också personer som kommit till Jämtland som "arbetskraftsinvandrare". En person har bott och arbetat i andra delar av landet och blivit rekryterad till länet då han besatt kompetens inom ett bristyrke. En annan person hade invandrat och efter många år tröttnat på livet i storstaden och startat eget i Jämtland. En bror med verksamhet i en annan kommun del var vägen in i den aktuella kommunen. Den sistnämnde är den ende i studiens urval som kommit till *Sverige* med som arbetskraftsinvandrare.

I studien förekommer ett mönster av "kedjemigration" som är värd att uppmärksammas. Fem av dem som inte kommit till Jämtland som flyktingar har andra anknytningar till länet än bara en partner. Bröder, kusiner och kamrater har funnits där före dem, och uppgavs ha utgjort en trygghet eller ett avgörande skäl till att man flyttade dit. Ofta uppmärksammas det omvända förhållandet, det där man väljer att flytta från länet på grund av att vänner och familj finns i storstadsområdena.

Upplevelser av mottagande i Jämtland

De upplevelser av mottagandet som beskrivs här berör både det offentliga och allmänheten. Inledningsvis kan sägas att, när det gäller flyktingar, den allra första tiden och kontakterna med migrationsmyndigheten inte framhållits som problematisk. De flesta nämnde datum för ankomst till sluss, men i övrigt uppehöll man sig sällan vid den första tiden. Den tycks

² Utvärdering av IQ- Kvinnligt nätverk (Strömsund) slutförs under våren 2003. Nätverksprojektet på regional nivå går under namnet "Projekt Mångfald" och kommer att utvärderas processuellt under en treårsperiod och avslutas oktober 2005.

antingen vara svår att beröra eller obetydlig i jämförelse med allt annat som fanns att tala om inom ramen för intervjuens teman. Det är inte heller min ambition att närmare belysa de nyanländas situation i den här studien.

Av de personer i studien som invandrat till Sverige hade tio anlänt som flyktingar. Sex av dessa hade kommit till Jämtland som asylsökande, de övriga hade valt att flytta in senare. Samtliga beskrev mottagandet som positivt, ofta som överraskande gott. Flera i urvalet hade erfarenheter från uppsamlingsläger för flyktingar närmare hemländerna, och gjorde jämförelser för att visa på de stora fördelarna med mottagandet här. Några menade att när man kommer som flykting är känslan att få sova ordentligt den allt överskuggande. Missförstånd och dålig information är inget som i den situationen upplevs som särskilt negativt. Efterhand som situationen normaliseras kommer den typen av problem att blir mer synliga och få konsekvenser för vardagen. Att inte våga gå ut i samhället med risk för att behöva svara på frågor utan att kunna språket, var ett exempel på skamkänsla som några uttryckte. Att ha berövats allt man byggt upp i livet och inte synas vara någon, var ett annat.

Att komma till en liten ort som flykting framhölls som ovärderligt, då ortsborna på ett handfast vis tog tag i de nyanlända. Hur allmängiltigt detta är får vara osagt, då urvalet består just av dem som stannat för att de trivs i det lilla samhället. Vi måste komma ihåg att de allra flesta som kommit till Jämtland som asylsökande eller flyktingar har lämnat länet och flyttat söderut, eller blivit skickade åter till "avsändarlandet". Att trivas bra kan inte heller alltid ses som en tillräcklig orsak till att stanna. Det kan kännas viktigare att finnas nära vänner eller släktingar som bor i andra delar av landet.

De som var barn eller ungdomar när de lämnade hemlandet berättade att de fått lämna sina barndomskamrater. I uppväxten eller vuxenblivandet i Sverige fann de nya vänner, men upprättade aldrig sådana relationer som de med barndomskamraterna. Vid ett senare återseende upptäckte de att barndomskamraterna och de själva "vuxit ifrån varandra". De som beskrev den här processen menade att den som flyr "verkligen tappar allt". Upplevelsen av att mista sina gamla vänner är förstås inget unikt för personer som invandrat från ett annat land. Den kan dock bli mer symboliskt laddad när den nya livssituationen kanske skiljer sig betydligt mer från den där man var barn, än den gör för någon som fortsätter att leva i sitt hemland.

De unga som kommit med sina familjer var å andra sidan just de som valt att stanna kvar i Jämtland. Föräldrar och äldre (eller mycket yngre) syskon hade antingen åkt tillbaka till hemlandet när situationen tillät, eller flyttat söderut inom Sverige.

De flyktingar som valt att flytta till Jämtland från andra delar av landet hade gjort detta av vitt skilda skäl. En hade funnit en man som var bosatt i Jämtland, en annan ett jobb och ytterligare en hade funnit studiero på en liten ort. En man hade dåliga erfarenheter av arbetsmarknaden i Stockholm och valt att bosätta sig och skapa sin egen arbetsplats i Jämtland.

Kontakterna med myndigheter framhölls i de flesta fall som oproblematiska när det gäller de som bosatt sig i länet genom familjeanknytning. Nämnas måste dock att det fanns ett exempel i studien där Migrationsverkets agerande i samband med en informant och hans frus fall, fick skarp kritik. Kritiken rörde delgivning om avvisning, vilken ansågs både oklar och osäker. Det faktum att delgivningen inte kontrollerades med kvittens från mottagaren upprörde en arbetsgivare vars anställda (informantens fru) blivit avvisad. Arbetsgivaren, vilken också intervjuats, menade att om beslutet om avvisning kommit bort på posten, vilket denne

menade händer då och då, kunde den avvisade drabbas av ännu större problem. Att man kände personen i fråga väl och att den hade jobb och make vid företaget skapade en upprördhet över avvisningen över huvud taget.

Den avvisade och hennes man hade försökt komma i kontakt med handläggaren av ärendet för att få veta detaljerna kring avvisningen, men blev enligt uppgift hänvisad till olika personer av vilka ingen hade ansvar för frågan. En journalist vid lokalradion hade uppmärksammat fallet, och det var genom radions nyhetssändning som de berörda fick namnet på den ansvarige handläggaren. Detta skedde samma morgon som vi besökte företaget. Reaktionerna var både lättnad över att äntligen kunna komma i kontakt med handläggaren och få klarhet i situationen, och förvåning över att det krävdes medias uppmärksammande för att nå densamma. Det sågs som fullständigt orimligt att personen som avvisades nu skulle tvingas säga upp sig, resa tillbaka till hemlandet utan att kunna försörja sig, för att sedan åter söka uppehållstillstånd.

Händelsen kan ses som ett exempel på hur olika intressen kolliderar. Den nationella aktören agerar utifrån ett perspektiv där migrationsbegränsning är dess uppgift och där ett strikt regelverk styr agerandet. Den lokala aktören är begränsad av glesbygdens villkor. Arbetskraften är inte hur rörlig som helst, med stora avstånd mellan de små orterna. När företag på mindre orter expanderar snabbt är det inte lätt för dessa att finna arbetskraft i tillräckligt hög takt. Anknytningsinvandring måste förefalla som en resurs i en sådan situation. Möjligen kan sådana erfarenheter som den ovan beskrivna skapa osäkerhet i framtiden inför att anställa personer som endast har tillstånd att arbeta i landet. En sådan osäkerhet kan knappast sägas stödja vare sig bygdens utveckling eller integrationsarbetet.

De flesta beskrev dock jämtarnas mottagande som varmt och generöst. De som bott på andra platser än Jämtland menade att storstadsregionerna inte kunnat uppvisa samma goda livsmiljö. Det är inte bara människorna som framhålls som "bättre", också naturen och vad den erbjuder av upplevelser ses som något unikt och värdefullt. Denna relativt allmänna bild av att bo i Jämtland motsägs ibland av erfarenheter på arbetsmarknaden eller inom andra områden kring vilka vi fört samtal. Jag kommer att ta upp dessa beskrivningar där de är relevanta längre fram i rapporten. Innan vi går vidare kan också nämnas att i stort sett varje informant nämnt det nordliga klimatet som något som ligger Jämtland i fatet.

3. Utbildning

Det här avsnittet kommer att behandla frågor om utbildning, både hur erfarenheterna ser ut i Jämtland och från den tid som intervjupersonerna var bosatta på andra platser. Avsnittet inleds med att beröra Sfi-undervisning för att sedan ta upp annan utbildning.

Sfi

Jag har inte särskilt undersökt Sfi-undervisning och dess resultat i Jämtland, utan erhållit material från informanter och från ansvariga på förvaltningsnivå i kommunerna. Två av de intervjuade deltog under tiden för studien i Sfi-utbildning och samtliga som anlänt i vuxen ålder hade erfarenheter från densamma. Däremot hade några inte avslutat sin utbildning. Enligt en rapport från Riksdagens revisorer (200/2001:3) är det bara drygt hälften av de studerande som någon gång uppnår Sfi-nivå. Av de som påbörjade sin Sfi-utbildning under läsåret 99/00 hade 35% av de studerande uppnått Sfi-nivå t.o.m. läsåret 01 /02 (Skolverket 2003).

Tre personer, som försökt men inte uppnått Sfi-nivå, uppger att de valt arbete framför att sitta på skolbänken. De menade att det var först när de började arbeta som de verkligen lärde sig språket. Idag strävar samtliga Sfi-utbildningar jag kommit i kontakt med eller hört talas om i länet efter att blanda lektioner med arbetsplatsförlagd språkpraktik. Någon hade också fått sitt första arbete i landet genom sådan praktikplats. Samma informant sade sig också ha sett en stor försämring i undervisningen under senare år. Hon menade att de flesta står och stampar mycket längre idag än vad hon och hennes kurskamrater gjorde i mitten på nittiotalet.

Sfi-undervisningen befinner sig idag i en förändring på nationell nivå där exempelvis nya kursplaner utarbetats och även nya modeller prövas. Bland annat driver Länsstyrelsen i Stockholms län projektet Sfa-Vård, där man ger utbildning i svenska för invandrade akademiker med vårdinriktning (Lindholm, under utgivning). Även i Jämtland bedrivs svenskundervisning i nya former för akademiker. På uppdrag av Länsstyrelsen har Mitthögskolan givit en 20 veckors kurs, "Svenska A för utländska akademiker". Denna var ämnad att ge kompetens i svenska språket för personer som redan var utbildade lärare när de invandrade. Projektet, som haft namnet "Språnget", skulle också innefatta utarbetning av studieplaner för deltagarna. Tanken var att genom sådana identifiera den kortaste vägen för deltagarna till lärarkompetens. Enligt den arbetsförmedlare som haft kontakterna med deltagarna och utbildningsanordnarna har deltagarna också arbetat "timmar" ute i skolorna. En viss tendens till att placera deltagarna i hemspråklärartjänster har funnits. Därmed har deltagarnas ämneslärarkompetenser inom matematik och naturvetenskap inte tagits tillvara.

Arbetsförmedlaren i Östersund beskrev också ett pågående projekt där svenskundervisning ingår som en del av konceptet. Det gällde "Aspirantprogrammet" där deltagarna är tre läkare, två sjuksköterskor och en sjukgymnast med legitimation från länder utanför EU. Dessa får bland annat vårdsvenska genom Folkuniversitetet samtidigt som de får handledd praktik på avdelningar i länet. Arbetsförmedlaren påtalade vissa problem med inkonsekvens när studieplaner för deltagarna skulle upprättas. Socialstyrelsen fattar olika beslut i lika fall, något som förmedlaren menade tyder på att Socialstyrelsen inte heller har klart för sig vilka regler de skall hålla sig till. I ett fall har också det lokala sjukhuset vägrat att ta emot en praktikant med utomeuropeisk legitimation, samtidigt som ett par andra sjukhus accepterat praktikanten. Här tycks inte kompetensbristen inom vården ha hindrat exkludering av utomeuropeisk arbetskraft. Det kan också tolkas som att exkluderingen skett just på grund av kompetensbrist.

Av de personer som intervjuats i den här studien har nio personer lämnat svenskstudierna bakom sig med uppnådd Sfi-nivå. Detta innebar inte alltid att man gick vidare till andra studier. Det fanns bland de intervjuade också tre personer som aldrig påbörjat någon utbildning utan gått direkt in i arbete när de kom till Sverige.

Att ha en utbildning med sig

Bara en av de fem som hade utbildning på högskolenivå från sitt ursprungsland har fått sina betyg godkända för arbete i Sverige. Hon har erhållit praktikplats och vikariat inom en vårdinstitution i länet och hoppas kunna arbeta inom sitt yrke även i fortsättningen.

Två personer har haft stora problem med högskolorna i de län de bott i innan de kom till Jämtland. Inledningsvis har de tagit kontakt med institutionerna och fått uppgifter om vad de behöver för att uppnå sina uppställda mål. När de så har genomgått de kompletteringar de anvisats, har ytterligare villkor ställts för antagning. För den ene mannen tog det fem år av kompletterande studier och högskoleprov innan han lyckades meritiera sig till den utbildning han eftersträfvade. Den andre mannen hade en agronomexamen från Irak vilken han menade

var analog med den engelska agronomutbildningen. När han förklarat att han ville doktorera fick han för varje år nya anvisningar hur detta skulle uppnås. Efter fyra års kompletteringar fick han veta att han inte kunde få en plats på forskarutbildningen förrän han hade en tjänst, något han aldrig informerats om tidigare. Med både svensk och irakisk agronomexamen och 250 000 kronor i studieskulder gav han så småningom upp försöken att komma in på forskarutbildningen.

En tredje person väntade fortfarande på att få sina betyg från juridikstudierna på Cuba översatta. Under tiden läste hon på Komvux för att sedan kunna utbilda sig till socionom. Ytterligare en kvinna med ämneslärarutbildning från Ryssland gick under studiens genomförande färdigt sin Sfi-utbildning och planerade att läsa svenska på Komvux. Någon ytterligare utbildning visste hon inte om hon behövde för att åter kunna börja undervisa i engelska och ryska. Hennes språkpraktik var förlagd till en skola, vilket hon uppskattade och upplevde som utvecklande.

Den person som genomgick gymnasieutbildning på Komvux hade valt en liten ort för att få studiero. Informanten hade påverkats av Strömsunds satsning på att locka personer med utländsk bakgrund från Mälardalen till kommunen för både Sfi och andra studier. Ett nära och varmt förhållande mellan elever och lärare i ganska små grupper var enligt informanten den perfekta studiemiljön.

Utbildningsplaner

Även de som inte hade någon utbildning vare sig från hemlandet eller i Sverige hade planer på att en dag läsa både sfi, grundskola och genomgå yrkesutbildningar. Det hårda arbetet inom restaurangbranschen, som jag kommer att återkomma till senare, hade börjat ta ut sin rätt och man ansåg att det var dags ge den slitna kroppen andrum. De som utbildat sig på gymnasienivå i hemlandet hade i några fall arbeten som rimmade med deras utbildning. Det var lika vanligt att man hade arbeten som inte krävde någon utbildning över huvud taget. Det var ingen i urvalet som tänkt sig en framtid inom vården, förutom den sjuksköterska jag nämnt som arbetade som vårdbiträde. Bilmekaniker, data, socialt arbete, lärare och ekonomi var områden man uttryckte intresse kring. Detta kan synas misströstande för de försök man bedriver i Jämtland med att utbilda personer med utländsk bakgrund för arbete inom vården. Å andra sidan var alla informanter sysselsatta och ingick inte i den målgrupp som dessa utbildningar vänder sig till.

Oavsett om man själv valt att utbilda sig vidare i Sverige eller inte, hade man generellt utbildningsplaner för sina barn. Flera tyckte att en av de stora fördelarna med att bo i Sverige var att det fanns goda utbildningsmöjligheter oavsett föräldrarnas inkomst. Några valde att inte flytta från landsbygden till utbildning för egen del på en större ort, av hänsyn till barnen. Trygghet på en liten ort kunde avhålla från flytt till större samhällen.

I samtalen om utbildning kom frågan om Sfi upp genomgående. De som avbrutit utbildningen kommenterade det endast med att de inte hade tid för skolgång och hellre ville jobba. De som genomgått Sfi nämnde det i förbigående. Ingen generell kritik riktades mot utbildningen, samtidigt som ingen uttryckte särskilt positiva omdömen om Sfi-tiden. De som själva var mitt uppe i utbildningen talade varmt om lärarna och det sociala stöd som studiekamraterna utgjorde. De med låg eller ingen utbildning vare sig från hemlandet eller från Sverige var inte främmande för att en dag börja studera. Utdelningen för dem som hade högskoleutbildning från andra länder än Sverige var varierad. Det fanns ingen självklar uppskattning av deras kompetens vid ankomsten till landet. Det är omöjligt att säga något om hur Jämtland skiljer

sig från andra delar av landet i denna fråga. Inom vården sätter Socialstyrelsen gränser för vilkas kompetens som räknas som fullgod. De erfarenheter som intervjupersonerna hade av högskolornas otillräckliga information tolkades som att det kunde vara utslag av diskriminering. De utslöt inte att det också kunde bero på bristande kompetens hos de ansvariga. Att de flesta såg det som självklart att barnen skulle ha högre utbildning kan tolkas som att man har en viss tilltro att deras liv kommer att bli radikalt annorlunda än deras egna. Materialet tyder på att man för sin egen del sällan räknat med några stora fördelar genom att bosätta sig i Sverige.

4. Arbetsmarknaden och näringslivet

Följande avsnitt behandlar arbetsmarknad och näringsliv både utifrån perspektiv hos intervjupersonerna med utländsk bakgrund besitter, liksom hos andra intervjuade aktörer. Här redovisas ingen omfattande statistik, utan avsikten är att belysa faktorer som har i samband med olika aktörers agerande på arbetsmarknaden.

Det finns rimligen en mängd aktörer att beakta när man vill belysa hinder och möjligheter på arbetsmarknaden. Naturligtvis måste arbetsgivarna, både offentliga och privata nämnas, liksom deras organisationer som exempelvis Svenskt näringsliv. Länsarbetsnämnden och arbetsförmedlingarna har sin roll, liksom en frivilligorganisation som Röda korset. Politiker är en annan grupp som har betydelse för hur strategier för personalförsörjning läggs upp eller för hur resurser fördelas för insatser och utbildningsanordning. Inte oviktiga i sammanhanget är också de människor som redan finns anställda i organisationerna. De arbetsökande är förstas hårdvalutan inom bristyrkena eller de som ses som problem när kompetensen inte upplevs matcha behoven.

Arbetsmarknadens behov – arbetsmarknadens reserv

Länsarbetsnämnden rapporterar i sin prognos för 2003 (Länsarbetsnämnden i Jämtland 2002) att företagen i allt större omfattning ser en ökad orderingång, samt förutspår en minskad utflyttning när storstadsregionernas behov av arbetskraft avmattats. Den totala arbetslösheten i Jämtland antas minska till 5200 personer, med en öppen arbetslöshet på ca 5 % relativt arbetskraften (4 % relativt befolkningen, och detta om 2300 sysselsätts i program). Man ser att bristen på arbetskraft inom industrin främst kommer att beröra platser utanför Östersund. Hantverkaryrken inom byggbranschen och svetsare är exempel som ses som bristyrken, medan IT-sektorn inte förutspås ha några anställningsbehov. Rekryteringsläget förväntas bli mycket svårt när det gäller läkare, tandläkare, sjuksköterskor, undersköterskor och lärare..

Man bedömer att problemen på länets arbetsmarknad består av en låg utbildningsnivå hos den lediga arbetskraften och att de små företagen har låg lönsamhet vilket begränsar tillväxten. Just inom skog, transport och administration är arbetslösheten betydande, samtidigt som man har mycket stora problem att rekrytera till vård och omsorg. Den stora utflyttningen påverkar den kommunala ekonomin negativt, samtidigt som turistnäringen främst behöver säsonganställa. Gymnasieskolan lyckas inte attrahera elever till utbildningar inom bristyrken samtidigt som sjukskrivningarna fortsätter att öka.

Den bild som framträder kan sägas vara något dystert, och är samtidigt karaktäristisk för flera län utanför storstadsregionerna. Relationerna mellan storstads och glesbygdsregionerna saknar balans, där glesbygden förlorar på flera vis. Avfolkningen framhålls genomgående som ett grundläggande problem, samtidigt som de arbeten man har att erbjuda inte eftersöks.

Man anger också i rapporten att man inom förmedlingsverksamheten särskilt kommer att prioritera ungdomar, arbetshandikappade och utomnordiska medborgare. Man oroas över att för få utbildningsplatser och ändrat studiefinansieringssystem kommer att skapa svårigheter för dessa grupper att komma ut på arbetsmarknaden. På länsarbetsnämnden finns två personer som ansvarar för "mångfaldsarbete". En har till uppgift att arbeta för "mångfald" i den interna rekryteringen, medan den andra personen ansvarar för Länsarbetsnämndens externa mångfaldsarbete. Det operativa utåtriktade arbetet med att stödja personer med utländsk bakgrund på arbetsmarknaden bedrivs av handläggare på arbetsförmedlingar. I Östersund har exempelvis två handläggare kunnat arbeta i projektform med att knyta kontakter med aktörer på arbetsmarknaden. Man har aktivt stött de arbetssökande genom att bland annat följa med dem till arbetsgivare.

Något i kontrast med den bild som ges i prognosen för 2003, står bilden som en arbetsförmedlare i en intervju ger. Där framkommer att en arbetsförmedlare idag arbetar med att hålla kontakt med de arbetssökande med utländsk bakgrund och de som finns i Sfi-utbildning samt inom övriga projektbaserade utbildningar som nämndes i utbildningsavsnittet. Förmedlaren har 71 personer med eftergymnasial utbildning inskrivna, varav ca 60 personer bosatta i Östersund. Gruppen högutbildade består till största del av tekniker, sjuksköterskor, läkare och lärare samt ett antal administratörer.

Förmedlaren uppger att det är mycket svårt att få ut dessa personer på arbetsmarknaden, eller ens att anordna praktikplatser för dessa. Här uppges både privata och offentliga arbetsgivare ha en exkluderande attityd. Kritik som riktas mot offentliga arbetsgivare är att de har ett ansvar för att bredda sin rekrytering, men inte tar detta ansvar. Bland annat nämns Länsarbetsnämndens egen rekrytering där 10 tjänster lystes ut, varav ingen erbjöds till sökande med utländsk bakgrund. Enligt informanten fanns i gruppen sökande personer med utländsk bakgrund som var kvalificerade för tjänsterna. En uppgivenhet inför det spel för gallerierna som talet om "mångfald" i länet uppgavs vara, uttrycktes i intervjun. Förmedlaren ansåg att vad som krävdes var en attitydförändring bland länets arbetsgivare. Denne menade att personer med utomeuropeisk bakgrund endast i undantagsfall fick andra än okvalificerade arbeten. Den brist på välutbildad arbetskraft som rapporten från Länsarbetsnämnden uttrycker skall möjligen tolkas som en brist på lärare, läkare, sjuksköterskor och liknande vilka omedelbart kan tas i bruk.

Det riktade stöd till utomeuropeiska arbetssökande som nämns i rapporten utgörs idag av enstaka arbetsförmedlares insatser och de nämnda projekten. Man har från AMS utlovat 300 nya förmedlare i landet just för stöd till personer med utländsk bakgrund. Detta, menar informanten från Arbetsförmedlingen, kommer i Jämtlands fall knappast att gagna de arbetssökande, då viljan till inkludering av arbetskraften saknas hos arbetsgivarna.

Erfarenheter från arbetslivet

Bland de personer i studien som har invandrat fanns inga som saknade sysselsättning. Förutom de tre som studerade, samt en barnskötare i öppen förskola, fanns alla på den reguljära arbetsmarknaden. Man arbetade som restauranganställd, vårdbiträde, ekonomibiträde, verkstadsarbetare, affärsbiträde, biomedicinsk analytiker, tandhygienist, elevassistent och drev egna restauranger. Vid tiden för studien var en person sjukskriven och ytterligare en föräldraledig. I de flesta fall var arbetslöshet en erfarenhet man saknade. Om man hade erfarenhet av sådan, var det under en mycket begränsad tid, eller under få, korta perioder. Några menade att detta berodde på tur, medan andra ansåg att bara man vill jobba och sköter sig finns alltid arbete, var än i länet man befinner sig.

Denna sista ståndpunkt framhölls främst av restauranganställda eller restaurangägare. De arbetade i verksamheter som alla drevs av personer som själva invandrat och ofta varit i branschen i hela sitt yrkesliv. En ung man, som kommit till Sverige som barn, hade dock en helt annan bild av arbetsmarknaden. Han hade vuxit upp i ett område som delvis bebos av människor som i någon mening är socialt marginaliserade. Där finns också många personer med utländsk bakgrund, och där har ofta flyktingar fått bostad. Efter en lång och svår tid som arbetslös lyckades han med handfast hjälp av en anställd på Länsarbetsnämnden få en praktikplats i en butik som sökte en försäljare. Praktiktiden följdes av anställning, och han uttryckte stor lättnad över att ha fått jobbet. Han påstod att han inte mått så bra som nu på mycket länge, och tyckte själv att det var en mycket märklig känsla. I sina kretsar var han en hjälte som lyckats få jobb ”hos svenskar”. Han hävdade att ingen ”svensk” skulle ha fått inleda tiden i butiken som oavlönad praktikant (de hade ju utannonserat en tjänst), men svalde förtretet och tog sin chans. Han trodde sig vara den enda med utomnordisk bakgrund som stod i en vanlig butik i stan. ”Man kan inte klandra svensken, den är ju rädd om sina kunder, och folk är ju rädda!” Hans vänner saknade alla arbete och levde enligt honom ömkliga liv. När jag berättade för honom att personer jag träffat i restaurangbranschen hade en helt annan bild av arbetsmarknaden menade han att de egentligen var arbetslösa. De slet ihjäl sig enligt hans mening, och förtjänade bättre.

Samtliga intervjuade inom restaurangnäringen intygade att det var mycket hårt slit. De anställda hade förstås sin fritid, men hade inte mycket ork över till aktiviteter utanför arbetet. De som själva ägde restauranger var hårt arbetande nästan alla dygnets vakna timmar, och uttryckte alla förskräckelse när jag frågade om man hoppades att barnen skulle ta över. Några hade haft flera restauranger på olika ställen i Sverige, och fastnat för Jämtland och dess stressfria liv. Två av dessa ägare kunde tänka sig att utbilda sig i framtiden, vilket jag nämnde tidigare. Den tredje ägaren var den agronom som farit illa på både utbildnings- och arbetsmarknaden och slutligen gett upp. Under hela sin utbildningstid, och under den tid han sökte arbete i paritet med sin utbildning, arbetade mannen i ett tvätteri. När han tröttnat på situationen valde han till en början att själv lämna Stockholm. Familjen stannade kvar, och när rörelsen efter ett år var igång, kom familjen efter till Jämtland. Hans erfarenheter av diskriminering på arbetsmarknaden kan sägas likna andras berättelser som förekommer i diskrimineringssammanhang. En tjänst annonseras ut, den sökande ringer för att höra sig för om platsen och den sägs redan vara tillsatt. Man får sedan på ett eller annat vis reda på att den tillsatts först en tid senare. En annan av de personer med universitetsutbildning som deltog i studien, berättade hur han testat exkluderingsviljan hos arbetsgivare tillsammans med vänner vilka hade svenska namn. Man skickade in ansökningar med CV:n där ”svensarna” var lägre meriterade. De lägre meriterade blev kallade till intervju, men inte han själv.

De två sistnämnda exemplen på diskriminering har inte ägt rum i Jämtland. Deras berättelser får tjäna som bakgrund till den beskrivning de ger av arbetslivet idag. Mannen som ”testade” diskrimineringsambitionerna fick ett arbete i en jämtländsk kommun under 2002 och flyttade in från södra Sverige. Han sade sig trivas med sitt arbete, vilket är det han utbildat sig för, och menade att arbetskamraterna var bra. Arbetsplatsen var dock kvinnodominerad och de umgicks inte på fritiden. Den restaurangägande agronomen var inte heller uttalat missnöjd med sitt arbetsliv och uppskattade livet i Jämtland i jämförelse med det i Stockholm.

Samtliga fyra anställda inom verkstadsindustrin arbetar på samma företag. Tre har kommit som flyktingar och blivit ”uppsugna av det lokala företaget”. Den fjärde har gift sig med en kvinna i angränsande kommun och därför invandrat till Sverige och Jämtland. Företaget har expanderat kraftigt under senare år och efterfrågar ofta arbetskraft. Två företag i samhället har

tillsammans ett tjugotal personer med utländsk bakgrund anställda. Alla fyra intervjuade sade sig trivas med arbetet och sökte vid tiden för studien inga andra arbeten. Tre hade haft andra anställningar i Jämtland innan denna, men inga erfarenheter av längre arbetslöshet. Att vidareutbilda sig sågs inte som något självklart alternativ, då detta skulle innebära att man fick långa resor eller flytta. Inkomsten ställdes också mot alternativet att studera och få dålig ekonomi. Främst var det dock barnens trygga uppväxt på orten som framhölls. Människorna i samhället ansågs vara generösa och fulla av omsorg, vilket påstods skilja dem från människor i en angränsande och något större kommunal.

De intervjuades erfarenheter av arbetslivet i Jämtland varierar uppenbart, ibland framstår de som väsensskilda. På samma vis som arbetslivserfarenheter skiljer sig bland befolkningen i stort kan förstås inte personer med utländsk bakgrund sägas vara en självklar kategori i arbetslivet. De som själva var arbetsgivare hade till största delen personer med utländsk bakgrund anställda. Det blev under intervjuerna inte klart om arbetsgivarna aktivt valde att anställa på detta vis, eller om rekryteringsunderlaget var begränsat till relativt unga män med invandrade från länder utanför Norden. Att dessa arbetsgivare av en informant inte ansågs ha samma status som "svenska" arbetsgivare ger kanske en fingervisning om att restaurangarbete inte var särskilt eftertraktat.

Arbetsgivare med svensk bakgrund

I studien deltog också några arbetsgivarrepresentanter som själva var födda i Sverige. En del av materialet är också hämtat från den utvärdering av rekryterings- och entreprenörskampanjer till Strömsund som jag arbetar med. Sammantaget är det sju personer som intervjuats med anledning av frågeställningar kring näringslivets roll när det gäller integration och "mångfald". Här vill jag närmare belysa den syn på frågorna som arbetsgivarna ger uttryck för.

Arbetsgivarna verkar genomgående utanför de större samhällena, men är betydelsefulla arbetsgivare. Deras erfarenheter av att anställa personer med utländsk bakgrund var ofta begränsad, och frågan som främst diskuterades var hur man såg på annan etnisk bakgrund än svensk som en resurs i sin verksamhet. Detta mot bakgrund av den "mångfaldsdiskurs" som presenterades i rapportens inledning. Diskussionerna fördes ofta på två nivåer. Den första behandlade rent praktiska omständigheter kring rekryteringen och arbetet. Det kunde handla om hur man löste kommunikationsfrågan om personen inte bott länge i Sverige. Arbetsgivaren kunde också uppleva sig ha en funktion som ombesörjare av kontakter med omgivande samhällsinstitutioner på uppdrag av den anställda som kunde känna sig otrygg i sådana relationer. Under samtalen som rörde sig på detta plan framhölls ofta opåkallat de anställdas stora arbetskapacitet och noggrannhet. "De är duktiga arbetare" var en kommentar. Även problem som uppfattades vara svåra uppmärksammades. Man menade exempelvis att det uppstod "kulturkrockar" på golvet, vilka man såg sig föranledd att försöka komma till rätta med. Ett företag som erhöll projektmedel för "mångfald" från Länsarbetsnämnden, satsade pengarna på en teaterföreställning i uppdragsform. Tanken var att de anställda med utländsk bakgrund skulle få hjälp med att få syn på de här situationerna som upplevdes vara "kulturkrockar" genom föreställningen. I en framtid hoppades informanten att kunna köpa in en föreställning för övriga anställda, men då med en ensemble som hade utländsk bakgrund.

På ett mer abstrakt plan hade de intervjuade en uppfattning om att varierande etnisk tillhörighet bland de anställda kunde ha en utvecklande inverkan på organisationen. Samtidigt ställde sig någon tveksam till att en person med låg utbildning och som kom från en arbetsmiljö i hemlandet där den aktuella skulle framstå som mycket avancerad, kunde tillföra

mycket av utveckling. Dessa två exempel synliggör enligt min mening den klyfta som finns mellan hur människor med utländsk bakgrund uppfattas och hur man pratar om hur de bör uppfattas. Ingen av de ovan beskrivna organisationerna hade någon ”mångfaldspolicy” eller uttryckt något särskilt behov av kompetens grundad på annan etnisk bakgrund än svensk. Det sistnämnda företaget var mycket tydligt med att deras rekryteringar enbart skett av ”egoistiska skäl” – man behövde anställa folk. Vare sig nyttan eller rättvisan med att anställa personer utifrån etnisk tillhörighet var i fokus. Ändå framhölls man från offentligt håll, både i intervjuer med tjänstemän och med en politiker, företaget som ett som ”fattat galoppen” med integration som en tillväxtfaktor. Enligt min mening kan företagets agerande i rekryteringarna snarare tolkas som en inkluderande syn på arbetskraften, där man anställt utifrån sitt behov av arbetskraft, och inte utifrån uppfattningar om etnisk mångfald och nyttan med denna. Tvärtom angavs ju upplevda ”kulturskillnader” som problematiska vilka krävde åtgärder. Det var inte bara arbetsgivare som påtalade dessa, även några anställda framhöll att ”kulturskillnader” utgjorde vissa svårigheter i vardagen, fränsett klimatet och de inledningsvisa problemen med att lära sig det svenska språket. Dessa skillnader framhölls dock inte vad det gällde arbetslivet, utan mer med avseende på fritiden. ”Kulturskillnader” framhölls inte heller som stora problem, utan mer som något man noterat.

Jag nämnde i inledningen av detta avsnitt den roll som den befintliga arbetskraften i organisationerna har. Konflikter på arbetsplatser hör ju arbetslivet till, vilka hanteras utifrån hur de förklaras. Dominerande normer på arbetsplatser kan utgöra sega strukturer som tolererar få avvikelser. Risken med de rådande föreställningarna om skilda kulturer kan vara att de blir den tolkningsram som omger konflikter när normer utmanas. Individuella skillnader får på så vis kulturella förklaringar.

I en intervju med en representant för Svenskt näringsliv diskuterades företagarnas intresse för integration och tillväxt. Denna organisation försöker enligt uppgift sedan ungefär två år tillbaka att driva frågan om mångfald på arbetsmarknaden i samverkan med andra aktörer. Informanten menade att viktiga uppgifter för organisationen är att söka påverka medlemsorganisationernas kunskaper om invandrad arbetskraft och förbättrad utbildning inom Sfi. Även om en del av arbetet utgörs av att försöka ändra attityder till invandrad arbetskraft, är motivet till engagemanget uttalat medlemsorienterat.

Enligt min tolkning handlar integration som tillväxtfaktor i Jämtland och Härjedalen i praktiken mer om tillgång på arbetskraft och människor för att befolka kommunerna, än om deras kompetens utifrån etnisk tillhörighet. Kanske en lämpligare och mer precis benämning på ”projektet” skulle vara *migration* som tillväxtfaktor? Det är också möjligt att tolka materialet som att resurssynen ofta praktiseras, medan problemsynen fortsätter att få näring genom den diskurs om nyttan med etnisk och kulturell avvikelse. Vi har sett att också problemsynen fått parallellt genomslag i arbetsgivares praktik av exkludering från tjänster och praktikplatser, eller i hantering av konflikter.

5. Livet är inte bara arbete och språk

Några andra områden som vi i intervjuerna förde samtal kring var barnens situation, hur man såg på sitt sociala liv och sin delaktighet i samhället. Det måste nämnas att på vissa platser i länet är de personer som invandrat ett inslag i samhället som uppmärksammas medialt. Några av de intervjuade hade blivit uppringda eller besökta av journalister som intresserat sig för deras liv i glesbygden. Jag har stött på detta tidigare i mitt mina studier i Jämtland, och ju längre från de större orterna personerna bor, desto mer medialt intressanta tycks de vara. På så vis spår den här studien på risken för exotisering av personerna som deltog. Den sociala kontrollen som ibland är påtaglig på små orter gör också att intervjupersonerna kan känna sig begränsade i hur de kan tala om livet där. Denna begränsning måste tas i beaktning både från min och läsarens sida.

Barnens situation

I intervjuerna framstod barnens trygghet på de små orterna som det allra bästa med att bo i Jämtland (inga personer med barn har intervjuats i Härjedalen). Social kontroll sågs som positivt i den meningen att alla hjälptes åt att hålla barnen och ungdomarna under uppsikt. Att det fanns så få personer med utländsk bakgrund i skolorna menade man utgjorde en perfekt miljö för barnens inläring av det svenska språket. Det fanns de i studien som flyttat till Jämtland just för barnens skull. Erfarenheterna från barnens skolgång uppgavs vara positiva, i de allra flesta fall. Några undantag fanns dock. I ett och samma samhälle framstod olika skolor som utgörande helt olika miljöer. En skola beskrevs som öppen, tolerant och varm, medan en annan ansågs ha misslyckats totalt med att hantera mobbning med öppet rasistiska undertoner. Samma skola hade haft problem med mobbning under flera år med djupt tragiska resultat, och vid intervjuernas genomförande syntes ingen positiv utveckling ha skett. Flera personer ville försäkra mig om att jag inte skulle tro den som sa att det genomgående var lätt för barn till personer födda i andra länder.

De levnadsmiljöer som föräldrar beskrev som positiva utgjordes av det rika utbudet av idrottsaktiviteter. Barn som ansågs ha det bra beskrevs ofta som deltagare i ishockey- och fotbollsklubbar. Föräldrar som deltog och följde med i barnens aktiviteter kunde uppleva det som ett bevis på tillhörighet när de blev ombedda att ta ansvar för idrottsaktiviteterna. Att inte vara intresserad av idrott kunde däremot vara problematiskt, vilket omvittnades av en några.

Liv utanför arbete och utbildning

I samtal som rörde fritid och hur man såg på det sociala livet i stort skilde sig förstås berättelserna åt i allra högsta grad. Familjer hade på familjers vis inte så mycket tid över för vänner. Man kanske inte engagerade sig så hårt i att skaffa nya nära vänner, då man lämnat de gamla i hemlandet. Att komma som ensam man till en liten ort visade sig kunna vara problematiskt. En av intervjupersonerna ansåg att det inte bara är kvinnorna som behöver aktiva nätverk (som det som IQ). Personen hade blivit rekryterad till kommunen för en tjänst inom ett bristyrke, helt i linje med det koncept med utveckling genom mångfald som man arbetar efter. När man sökte finansiering för IQ - Kvinnligt nätverk, sökte man också resurser för ett manligt nätverk. Denna ansökan avslogs dock, då endast kvinnors utsatta situation uppmärksammats i den EU-fond från vilken man sökte stöd. Samtidigt är kommunen medveten om vikten av mottagarorganisation för de inflyttande. Informantens erfarenhet är ett talande exempel, och visar på att det finns en stor risk att den åtråvärda arbetskraften kanske inte stannar kvar om det sociala livet inte känns meningsfullt, eller till och med olidligt ensamt.

Engagemang i föreningslivet på orten varierade. De flesta som hade barn var som nämnts tidigare med i barnens idrottsföreningar. Annars framhölls allmänna aktiviteter före föreningsliv. Aktivt engagemang i det politiska livet förekom bland några i meningen medlemskap i något parti. De som låtit bli att rösta under hösten 2002 såg inte sig själva som framtida soffliggare. Man hade känt sig osäker på det politiska livet i Sverige den här gången, om man var relativt nyanländ, varför man avstått från att delta. I intervjuerna uttrycktes ett inte obetydligt intresse för politik, där man uppgav sig längta tillbaka till ett svenskt politiskt liv som inte längre syntes till. Man tyckte ofta att politiken saknade udd och att det var för mycket likheter mellan partierna.

Frågor kring media besvarades likartat. De flesta spenderade en stund framför teven varje dag, och då stod nyheterna i fokus. En person hade egen parabol för att kunna bevaka utvecklingen i den region från vilken han kom. Man lyssnade sällan på radio, annat än de musikkanaler som spelades på arbetsplatser. Man läste dagstidningar, och de flesta prenumererade på en lokaltidning. Böcker var det bara några få som ansåg sig ha tid eller lust med, oavsett utbildning. De flesta tyckte att det var pinsamt att ”erkänna” att böcker hade låg prioritet i deras liv, och framhöll att de visste att de egentligen borde läsa. Någon menade dock att han efter att han kommit till Jämtland som barn, upptäckt språket som halvvuxen, och gett sig i kast med avancerad svensk litteratur. Detta, hävdade han, var nödvändigt för hans skapande. Förutom sitt arbete hade han en klubb där han rappade, och det var i denna uttrycksform språket plötsligt blev ett verktyg. Han menade att hans svenska tidigare uppfattats som bra men inget uttryckt. Det handlade om att ”lyfta” sitt språk från den ”gatunivå” som både de flesta han kände använde, inklusive ”svenskar”, till ett plan där abstraktioner och metaforer blev verkningsfulla.

De skiftande beskrivningar vi tagit del av när det gäller livet utanför arbetet låter sig svårigen sammanfattas. De erfarenheter man väljer att beskriva på det sociala planet hänger möjligen samman med de förväntningar man har på omgivningen. De flesta beskriver jämten eller ”svensken” som blyg, men ofta generös och varm. Några tyckte dock att ”blyg” var en positiv omskrivning för rädd. Om man inte förväntar sig aktiv inkludering, kommer inte heller ointresset som en överraskning. Det finns en erfarenhet som delas av de flesta inflyttare jag pratat med under mina studier i Jämtland, oavsett om personen varit född i Sverige eller invandrad. Den kan sammanfattas citatet: ”Du måste gå ut – de kommer inte att knacka på din dörr.”

6. Sammanfattning

Efter att inledningsvis ha redogjort för den här studiens plats i ett integrationspolitiskt sammanhang, har jag försökt belysa frågan utifrån den insamlade empirin. Syftet med studien var ”att studera de olika aspekterna och bilden av integration och integrationsarbete i Jämtlands län”. De övergripande aspekter som diskuterats har varit mottagning, utbildning, arbetsmarknad och näringsliv samt livet utanför arbete och utbildning. I den mån som det funnits offentligt ansvar för frågan om integration inom ett område, har detta diskuterats. På så vis har vi sett att det främst inom mottagningsverksamheten funnits ett formaliserat arbete med integration. Detta syntes begränsat till svenskutbildning och introduktionsplaner, vars genomförande sker i samarbete med arbetsförmedlingen. Länsarbetsnämnden beslutar i frågan om att stödja personer med utländsk bakgrund och deras inträde på arbetsmarknaden, medan Arbetsförmedlingen skall utgöra detta operativa stöd. Näringslivet verkar i viss mån för

förändringar i t.ex. svenskundervisningen liksom man önskar ”förändra attityder” bland företagarna.

Parallellt med detta riktade arbete finns från regeringen ett önskemål om att frågan om integration skall vara en naturlig del inom varje politikområde. Samtidigt har länet en negativ befolkningsutveckling, vilket föranleder flera aktörer att ta krafttag mot utflyttningen. Vi har sett att initiativ har tagits på det lokala planet, där målet är att få personer med utländsk bakgrund att flytta in till kommunerna. Både ”arbetskraftsinvandring” från övriga regioner prövas, liksom flykting- och asylsökandemottagning. Hur detta kommer att lyckas är svårt att avgöra idag, men empirin pekar mot några kritiska förhållanden. För det första tycks asylsökandemottagningen svår att hantera som marknadsföring av platsen. Resursbrister, tidsbrister, planeringsmissar och kanske också kolliderande intressen är sammantagna förhållanden som gör det svårt att göra asylsökandemottagningen till ett ”Jämtland för påseende”. Frågan ställs också om dessa förväntningar är rimliga. Detta är inte ämnat som en kritik mot asylsökandemottagning i glesbygd, utan som en granskning av det lämpliga i att se den som en utvecklingsfaktor.

Flyktingmottagningen syntes ha större potential när det gäller att påverka befolkningsutvecklingen i positiv riktning. Dock har det visat sig svårt att få flyktingar att nappa på erbjudande om jämtländska kommuner som introduktionsorter. Tidigare flyktingmottagning har få kvarstannare, å andra sidan tycks få glesbygdskommuner i Sverige ha sett flyktingar som framtida medborgare under denna föregående tidsperiod.

Strömsunds kommun är den som explicit har vänt sig till andra delar av Sverige för att söka inflyttare med utländsk bakgrund, både med spetskompetens och som entreprenörer. Under senare tid har man också marknadsfört sig som utbildningsort, något som på alla vis varit mer framgångsrikt än de två förstnämnda av kommunens strategier. Hur detta faller ut i termer av kvarstannare får framtiden utvisa. Här framstår mottagarorganisationen som prioriterad vars effektivitet återstår att undersöka längre fram. Man har även på andra håll i Jämtland uttryckt att ”förmågan till integration är en tillväxtfaktor”. Ett uppmärksammande av mottagarfrågan tycks vara under mer allmän uppsegling.

Regeringens försök att styra synen på invandrare till resurssyn snarare än problemsyn kan ha fått visst genomslag. Det är ett faktum att arbetsgivare och företrädare för dessa har uttryckt att man behöver invandring för att klara framtida kompetensförsörjning. Frågan är om det är flyktinginvandringen man har för ögonen, eller om det främst är arbetskraftsinvandring som anses nödvändig. I denna fråga ligger därmed ett ifrågasättande av om det är integration som tillväxtfaktor arbetsmarknaden bejakar. Eller är det lämpligare att tala om *migration* som tillväxtfaktor? Inte heller här är frågan ämnad att kritisera förhållningssättet, snarare att förtydliga motiven.

Risken med den slarvighet varmed formuleringar om integration idag används av olika aktörer med olika motiv, grumlar sikten för ”vad vem skall och bör göra när”. Jag ställde inför presentationen av studiens empiri frågan om hur resurssynen och problemsynen tar plats i människors erfarenheter. Jag menar att man kan urskilja två sorters ”resurssyn” i materialet. Det ena är det där människan är en resurs, en arbetskraft som behövs för att utföra ett arbete. Etnisk tillhörighet är ointressant, så länge den inte ställer till problem. Det andra är av ett slag där själva den etniska tillhörigheten förmodas vara en utvecklingsfaktor. På samma vis som utveckling i naturen kräver en stor mångfald, föreställs en mångfald etniska tillhörigheter i en organisation eller i ett samhälle generera utveckling.

I studien kan man skönja praktiker där det första slaget av resurssyn uttrycks. Om det andra slagets resurssyn var ”känd” för arbetsgivarna mer än på något vagt vis är oklart. Det andra slaget är dock det som ofta uttrycks i det offentliga samtalet när ”mångfaldens” fördelar skall beskrivas. Man kan anta att de intervjuade arbetsgivarna anställde efter behov och inte hade ”råd” med en exklusiv praktik. De fall av diskriminering som beskrivits av de intervjuade som själva hade utländsk bakgrund, har skett i verksamheter där konkurrensen om tjänsterna är hårdare och exkludering kan upplevas vara gratis eller till och med lönsam. Materialet tyder dock på att exkludering även sker från verksamheter som objektivt sett inte borde ha råd med detta. Arbetsgivarna som medaktörer i en framtida samverkan för integration i länet kan man knappast vara förutän, varför en tydlig roll för dessa kan vara viktig att identifiera. Det är inte givet att dessa kommer att anta en roll där ett socialt ansvar präglar deras engagemang i frågan. Det som är anmärkningsvärt, däremot, är att materialet talar för att arbetsgivarna inte alltid reagerar ”ekonomiskt” på det arbetskraftsutbudet.

Sammantaget, utifrån de medverkandes erfarenheter, syns frågan om ifall de uppfattas som problem eller resurser något märklig att ställa. Att tillhöra ”de andra” varje dag verkade för de flesta inte vara något som man gjorde stor affär av, samtidigt som en besviken resignation inför omgivningens föreställningar inte var ovanlig. Bilden av integration i jämtland, och arbetet med detta har inte låtit sig fångas på något enhetligt vis. De material som här har redovisats och tolkats har en spretig karaktär som på intet vis kan generaliseras. Om integration i Jämtland kunde sägas mycket positivt, samtidigt som en särskiljande ordning för många av de intervjuade tycks vara en självklar vardag. En individ kan, utifrån sin position på arbetsmarknaden och sin utbildningsnivå, i statistiken framhållas som ytterligare ett uttryck för strukturell segregation. Samma individ kan också vara den som kör ismaskinen på ungarnas ishockeyrink, och vara den kommundjänstemannen framhåller som exempel på någon som ”flutit in bra i samhället”.

Litteratur

Castells, Manuel. 1998 *End of Millenium*. Oxford: Blackwell.

Hosseini-Kaladjahi, Hassan. 2002. *Stora fiskar äter fortfarande små fiskar. Helhetsutvärdering av storstadssatsningen i Botkyrka kommun*. Tumba: Mångkulturellt centrum.

Integrationsverket 2000 *Regionerna, framtiden och mångfalden*. Integrationsverkets rapportserie 2000:4. Norrköping: Integrationsverket.

Integrationsverket 2001 *Sammanställning av länsstyrelsernas integrationspolitiska insatser år 2000*. Integrationsverkets rapportserie 2001:2. Norrköping: Integrationsverket.

Lindholm, Teresa (under utgivning) *Utvärdering av SFA-Vård. Delrapport 2*. Länsstyrelsen i Stockholms län och Mångkulturellt centrum.

Länsarbetsnämnden 2002 "Höstprognos 2002"
I Pdf-format på sidan: <http://www.ams.se/RDFS.asp?L=1112>

Länsstyrelsen Jämtlands län 2000 *Invandrades integration. En bild från Jämtlands län*.

Proposition 1997/98:16 *Sverige, framtiden och mångfalden - från invandrapolitik till integrationspolitik*.

Regeringens skrivelse 2001/02:129 *Integrationspolitik för 2000-talet*.

Skolverket, pressmeddelande 2002-02-19.

SOU 1996:55 *Sverige, framtiden och mångfalden*.

Språk och arbete: Svenskundervisning för invandrare och invandrarnas arbetsmarknad. Stockholm : Riksdagens revisorer, 2000. Rapport 2000/2001:3

Storstadsarbetet. Utvärdering av tillväxtperspektiv och tillväxtpotential i de lokala utvecklingsavtalen. 2001. R 2001:4 Stockholm: NUTEK.

Sveriges Riksdag 2000 *Svenskundervisning och invandrades arbetsmarknad*. Sveriges Riksdag 2000/01:RR12

Mångkulturellt centrum

2003:1 ISSN 1401-2316